

PRAVILA IJEKAVSKOG IZGOVORA

1. Nekadašnji glas jat (u latinici se obilježava znakom *ě*, a u ćirilici znakom *Ђ*) u crnogorskom jeziku ima ijekavsko/jekavsku zamjenu **ije/je**, ali nalazimo i ikavski i ekavski fonetizam i i e.

- **Dugo jat** u ijekavskom izgovoru (Jat u dugim slogovima) prema pravilu je zamijenjeno sa **ije**: *dijete, bijelo, dijeliti, lijep*.
- **Kratko jat** (Jat u kratkim slogovima) u ijekavskom izgovoru prema pravilu je zamijenjeno sa **je**: *djeca, pjesma, pjevati, ljepota, bjelina*.

Razlika u zamjeni dugog i kratkog jata u ijekavskom izgovoru najbolje se uočava kad se u oblicima jedne riječe ili u srodnim riječima smjenjuje jedno i drugo kao rezultat skraćivanja dugog ili duljenja kratkog jata. To se javlja:

- *u promjeni imenica;*
- *u poređenju pridjeva;*
- *u tvorbi riječi.*

2. U množini nekih imenica s nastavkom **–ovi** u promjeni nekih drugih imenica **ije** se skraćuje u **je**:

- *cvijet – cvjetovi, korijen – korjeni, snijeg – snjegovi, svijet – svjetovi, zvijer – zvjeri, žlijeb – žljebovi, dijete – djeteta, tijelo – tjelesa* i dr.

Neke imenice sa nastavkom **–ovi** u množini zadržavaju **ije** u cijeloj promjeni:

- *dio – dijela – dijelovi.*

Neke *višesložne imenice* imaju u genitive množine dvosložnu i jednosložnu zamjenu jata, tj. **ije** i **je**:

→ *dvocijevka–dvocjevka* (običnije: *dvocijevka*), *popijevka–popijevka* i *popjevka* (običnije *popijevka*), *pripovijetka – pripovjedaka* i *pripovjedaka* i dr.

3. Pri **poređenju** pridjeva i priloga **ije** iz pozitiva redovno se u komparativu **skraćuje** u **je**:

→ *bijel – bjelji, lijep – ljepši, rijedak – rjeđi, smiješan – smješniji, tijesan – tješnji* i sl.

4. U **grupama** srodnih riječi **ije** osnovni često se u izvedenoj riječi **skraćuje** u **je**:

→ *bijeg – bjeGUNAC, bjeŽATI, bijel – bjelilo, bjelina, bijes – bjesnilo, blijed – bljedilo, bljedoća, bljedolik, cijediti – cjedilo, cjediljka, cijev- cjevanica, cjevast, cjevčica, cjevčina, cvijet – cvjećara, cvjećarka, cvjećarnica, cvjetača, cvjetati, cvjetić, cvjetni, dijelti – djelilac, djelitelj, djelidba, djeljenik, djeljiv, gnijezdo – gnjezdast, gnjezdašce, korijen – korjenčić, korijenit, korjenovati, lijek – ljekar, ljekarija, ljekovit, lijep – ljepojka, ljepota, ljepotan, ljepotica, lijepiti, ljepilo, ljepljiv, lijevi – ljevak, ljevica, ljevičar, ljevoruk, mijeh – mješčić, mješina, mijenjati – mjenjač, mjenjačnica, mlijeko – mljekar, mljekarski, mljekarstvo, osmijeh – osmjehivati se, osmjehnuti se, ozlijediti – ozljeda, pijetao – pjetlić, plijen (iti) – pljenidba, pljenilac, pljenitelj, riječ – rječit, rječitost, rječnik, rijeka - rječica, sijeno – sjenik, svijeća – svjećica, svjećar, svijest – svjestan, svjesnost, svijet – svjetina, svjetovno, svjetski, tijelo – tjelesni, vijenac, vjenčić, vjenčani, vjenčac, vjenčanica, zvijezda – zvjezdani, zvjezdara, zvjezdast, zvjezdica* i dr.

5. Kada se od svršenih glagola na **–iti** sa dugom zamjenom *jata* (*ije*) izvode nesvršeni glagoli, **ije** se takođe **skraćuje** u **je**:

→ *ocijediti – ocjeđivati, ocijeniti – ocjenjivati, odijeliti – odjeljivati, odlijepiti – odljepljivati, pobijediti – pobjeđivati, zamijeniti – zamjenjivati, zaplijeniti – zapljenjivati* i sl.

6. Kada se od složenih svršenih glagola s kratkom zamjenom jata (je) izvode nesvršeni glagoli, **je** se dulji u **ije**:

→ *dogorjeti – dogorijevati, dospjeti – dospijevati, nasjeći – nasijecati, oboljeti – obolijevati, odoljeti – odolijevati, pregorjeti – pregorijevati, razumjeti – razumijevati, uspjjeti – uspijevati, zagorjeti – zagorijevati, zapjevati – zapijevati (=naricati), zasjeći – zasijecati* i sl.

7. Dugo jat ne daje uvijek **ije**. U nekim slučajevima ono je *zamijenjeno dugim je (jē)*.

➤ U nekim **oblicima riječi** u kojima je u osnovnom obliku kratko **je** ono se dulji, i to:

U genitivu množine imenica:

→ *besjēdā* (:besjeda), *djēlā* (:djelo), *koljēnā* (:koljena), *medvjēdā* (:medvjeda), *mjēstā* (:mjesto), *nedjēljā* (:nedjelja), *ozljēdā* (:ozljeda), *potjērā* (:potjera), *primjērā* (:primjera), *promjēnā* (:promjena), *provjērā* (:provjera), *razmjēnā* (:razmjena), *smjēnā* (:smjena), *uspjēhā* (:uspjeh), *vjērā* (:vjera), *zamjēnā* (:zamjena), *zavjērā* (:zavjera) i dr.

➤ U padežima imenica koje u nominative jednine imaju kratko **je** ispred sloga sa nepostojanim **a**, pa ispadanejm ovoga dolaze u dodir dva suglasnika od kojih je prvi sonant (v, n, r, l, lj):

→ *bezvjērica, bezvjēricu* (:bezvjerac), *drvodēljca, -u...* (drvodjeljac), *odjēljka, -u...* (odjeljak), *ponēdjeljka, -u...* (:ponedjeljak), *pridjēvka, -u* (:pridjevak), *primjērka, -u...* (:primjerak), *razdjēljka, -u...* (:razdjeljak), *razmjērka, -u...* (:razmjerak), *zasjēnka, -u...* (:zasjenak) i sl.

➤ U glagolskom prilogu prošlom:

→ *dospjēvši* (:dospjeti), *izgorjēvši* (:izgorjeti), *poželjēvši*:poželjeti), *poživjēvši* (:poživjeti), *pretrpjēvši* (:pretrpjeti), *razumjēvši* (:razumjeti), *uspjēvši* (:uspjeti), *vidjēvši* (:vidjeti), *zadjēvši* (:zadjeti) i sl.

➤ U nekim riječima **izvedenim** od osnovne riječi s kratkim *jat* **je** se takođe **dulji**, i to:

a) u riječima s **hipokorističkim** ili **deminutivnim** značenjem:

→ *djēva* (:djevojka), *koljēnce* (:koljeno), *Stjēpo* (:Stjepan) i dr.

b) u drugim izvedenicama:

→ *Nedjēljko* (:nedjelja), *bezmjēran i ravnomjēran* (:mjera), *sjēnka* (:sjena), *vjēran i vjērnost* (:vjera), *vjēštac* (:vještica) i dr.

➤ u **nesvršenim glagolima** izvedenim prema složenim svršenim glagolima u čijoj osnovi su imenice **mjera, mjesto**:

→ *odmjēрати* (: odmjeriti), *pomjēрати, premjēрати, razmjēratiti, zamjēрати, namjēštati* (: namjestiti), *smjēštati, razmjēštati, nasjēdati* (:nasjesti), *odsjēdati, opsjēdati, presjēdati, prisjēdati, zasjeđati* i sl. (i: pomjeraanje, premještanje, zasjedanje i dr.)

7. U ijekavskom izgovoru **kratko jat** se zamjenjuje i sa **e**.

Takva zamjena se javlja iza *suglasnika r* ako ispred njega stoji neki suglasnik:

→ *bregovi, brestovi, crepovi, dozreti, dremljiv, greška, povreda, okrepljenje, sprečavati, sredina, strelica, trezniji, vredniji, vremena, ždrebadi.*

U ovakvom položaju *dugo jat* iza *r* zamjenjeno je sa **ije**:

→ *brijeg, krijep, dozrijevati, drijemati, grijeh, griješiti, uvrijediti, okrijepiti, spriječiti, srijeda, strijela, upotrijebiti, vrijedan, vrijeme, ždrijebiti.*

8. Ako je r na početku riječi ili je ispred njega samoglasnik, kratko jat se zamjenjuje sa je:

→ *rječica, rječina* (: rijeka), *rječitost, rječnik* (: riječ), *rješavati, rješenje, gorjeti, korjenovati, ukorjenjivati se* (: korijen), *ostarjeti, porječje* (: rijeka) i dr.

Ovako se pišu i složene riječi sa **rje** na početku drugog dijela složenice kad se ispred njega nalazi suglasnik:

→ *protivrječnost, razrjeđivati* (: rijedak), *razrješavati, razrješnica* i sl.

9. U starim prefiksima **prě-** i **prěd-** imamo dvojaku zamjenu jata: **e** i **ije**, u zavisnosti od toga da li je jat bilo *kratko* ili *dugo*.

➤ Međutim, analogija je u velikoj mjeri poremetila ovakav odnos, stoga pod uticajem kratke zamjene imamo često u ijekavskim govorima jednosložnu zamjenu, sa dugim e (prě-) u onim slučajevima gdje se jat duljilo. Tako imamo:

→ *pregib, pregled, prekid, preklop, prekup, prelet, preliv i preljev, premaz, premjer, prenos, prepis, prepjev, preplet, prerez, presjek, prestup, prestupna* (godina), *prevod, prevoz, prezir* (prema: pregledati, prekinuti, preklopiti itd.)

Tako je i kod glagola *preći –pređem* (prema: prelaziti).

S prefiksom **pred-** je imenica *predsjednik* (prema glagolu: predsjedavati).

➤ Imenice koje prema sebi nemaju glagol s kratkom zamjenom *jata* u prefiksu ili se ta veza ne osjeća – mahom *čuvaju pravilnu* zamjenu jata:

→ *priječnica* (poprečna daska), *priječnjak* (vrsta opanka), *prijegor, Prijedor, prijeklad* (kamen na ognjištu), *Prijepolje, prijesno, prijestolje* dr.

Neke riječi književnog porijekla upotrebljavaju se u oba glasovna oblika, tj. sa **ije** i **ě**, kao što su npr. *prijedlog* i *predlog, prijeglas* i *preglas, prijevoj* i *prevoj* i dr. kao gramatički termini ove se tri riječi najčešće upotrebljavaju u obliku sa **ije**.

Ova podjela ne isključuje mogućnost većeg broja dvostrukosti; *pregor* i *prijegor* (ali jedino: *samoprijegor*), *prekor* i *prijekor, prelaz* i *prijelaz, prelom* i *prijelom*.

10. Kratko jat zamjenjuje se i sa i, i to u tri slučaja: *ispred* samoglasnika o, suglasnika j i suglasnika lj.

- *Ispred o* zamjena sa i vrši se u radnom pridjevu glagola koji *ispred –ti* imaju je (od jata):
  - *bdjeti – bdio* (ali: *bdjela*), *htjeti – htio* (ali: *htjela*), *letjeti – letio* (ali: *letjela*), *smjeti – smio* (ali: *smjela*), *trpjeti – trpio* (ali: *trpjela*), *vidjeti – vidio* (ali: *vidjela*), *voljeti – volio* (ali: *voljela*), *željeti – želio* (ali: *željela*) itd.

Od glagola **sjesti** i **jesti** oblik radnog pridjeva je *sjeo* i *jeo*.

Zamjena sa i ispred o vrši se i u pridjevu *cio* (pored *cijel*), u imenici *dio*.

Ispred j zamjenu sa i imamo u sljedećim primjerima:

→ *grijati, sijati* (sjeme), *smijati se, vijati* (pšenicu);

Ispred lj u riječima od osnove *biljeg-*:

→ *biljeg, bilješka, bilježnica, obilježje*.

Međutim, u drugim riječima **je** se zadržava *ispred lj*, npr. *kudjelja, nedjelja, odjeljenje*.

11. Pored običnije zamjene jata sa **ije** u odričnim oblicima pomoćnog glagola jesam u ijekavskom izgovoru: *nijesam, nijesi, nije, nijesmo, nijeste, nijesu, upotrebljavaju se i oblici sa i* dobijeni analogijom prema 3. licu jednine: *nisam, nisi, nije, nismo, niste, nisu*.

12. U ijekavskom izgovoru se upotrebljavaju *sljedeći oblici* glagola i imenica (– sa i) načinjenih od osnove **tek-** (koji imamo u glagolu *teći*):

→ *isticati, poticati, priticati, sticati, uticati, zaticati; sticaj, smicanje, uticaj, uticanje*,

Glagol *natjecati se* i imenice *natječaj, natjecatelj* i *stjecište* upotrebljava se **samo** u obliku sa **je**.

13. I u složenim nesvršenim glagolima izvedenim od osnovnog glagola **liti** u upotrebi su samo oblici sa **i**:

→ *dolivati, izlivati, nalivati, polivati, prelivati, prolivati, slivati, ulivati, zalivati* i sl.

Slično je stanje i sa imenicama: *sliv, uliv, zaliv*.

14. Od istih pridjeva izvode se glagoli sa je (od jata) is a i koji se razlikuju u značenju; to su glagoli:

→ *bijeljeti, crvenjeti, rumenjeti, tupjeti, zelenjeti*, koji znače: **postajati bijel, crven, tup** itd.,

i:

→ *bijeliti, crveniti, rumeniti, tupiti, zeleniti*, sa značenjem: **činiti nešto bijelim, crvenim, tupim** itd.

15. Treba obratiti pažnju na pravilnost izgovora i pisanja nekih ijekavskih riječi, kao što su: *dolje, ovdje, ondje, nedjelja, ponedjeljak, prije, poslije* i dr. (a ne: *dole, ovde, onde, nedelja, ponedeljak, pre, posle*)

16. Takođe treba voditi računa o tome se ličnim imenima, prezimenima i geografskim imenima koja u osnovi imaju jat govore i pišu onako kako ih narod izgovara u nekom kraju:

Cvijeta i Cveta, Cvitan, Cvijetić i Cvetić, Cvitković, Belić, Bijelić i Bilić; Beograd, Biograd (na moru), Bela Crkva, Pljevlja, Rijeka, Osijek, Cplit, Bjelovar, Bijeljina i dr.